

IJODIY TA'LIM MUHITI YARATISHDA PEDAGOGIK IMKONIYATLAR

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.10.10.032>

Kadirova Gulnora Xasanovna

Pedagogik innovatsiyalar, kasb-hunar tizimi

boshqaruv hamda pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti kafedra dotsenti, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: Har qaysi zamon ta'lim sohasining rivojlanishi bevosita ta'lim jarayoni ishtirokchilarining ijodkorligi bilan uyg'unlashgan. Ta'limda shaxs ijodkorligi masalalariga shaxsiy rivojlanishining muhim omillaridan biri sifatida qaraladi. Ushbu maqolada ta'limda "ijodkorlik" tushunchasining mohiyati hamda ta'lim oluvchining ijodiy o'zini o'zi rivojlantirishidagi pedagogik imkoniyatlar haqida so'z boradi..

Tayanch so'z va tushunchalar: ta'lim jarayonida ijodkorlik, shaxs ijodkorligi, motivatsion muhit, differensial yondashuv.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ В СОЗДАНИИ ТВОРЧЕСКОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ

Кадирова Гульнора Хасановна

доцент кафедры, Институт переподготовки и повышения квалификации управленческих и педагогических кадров в профессиональной системе и педагогических инноваций, доктор философии по педагогическим наукам (PhD)

Аннотация: Во все времена развитие сферы образования напрямую сочеталось с творчеством участников образовательного процесса. В образовании вопросы личного творчества рассматриваются как один из важных факторов развития личности. В данной статье говорится о сущности понятия «творчество» в образовании и о педагогических возможностях творческого саморазвития учащийся.

Ключевые слова и понятия: творчество в образовательном процессе, творчество личности, мотивационная среда, дифференцированный подход.

PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES IN CREATING A CREATIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Kadirova Gulnora Khasanovna

Associate Professor of the Department, Institute for Retraining and Advanced Training of Managerial and Pedagogical Personnel in the Professional System and Pedagogical Innovations, Ph.D. in Pedagogical Sciences

Abstract: At any time, the development of the field of education is directly combined with the creativity of the participants of the educational process. In education, issues of personal creativity are considered as one of the important

factors of personal development. This article tells about the essence of the concept of «creativity» in education and the pedagogical opportunities of the student's creative self-development.

Key words and concepts: creativity in the educational process, individual creativity, motivational environment, differential approach.

Falsafada ijodkorlik ma'naviy va amaliy faoliyat sifatida tushuniladi, uning maxsuli o'ziga xos, noyob, madaniy, ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlarni yaratish; yangi dalillarni aniqlash, yangi xususiyatlar va qonunlarni kashf etish, shuningdek dunyoni tadqiq qilish va o'zgartirish usullari xisoblanadi. Ushbu pozitsiya «agar sub'ektning dunyoga va o'ziga nisbatan fundamental ijodiy munosabati haqiqatan ham qabul qilinsa, unda bu mavjudlikka (va bilimga) nisbatan yangi, misli ko'rilmagan natijani qo'shib qo'yish yoki to'ldirishni o'z ichiga oladi» [1].

Tadqiqotchi olim G.Ibragimova "...shaxs ijodkorligi bevosita shaxsning individual-psixologik xususiyatlari bilan bog'liq jarayon hisoblanadi. Uning rivojlanishi esa intellekt-intuitsiya-mantiqiy fikrlash jarayoni ta'sirida kechadi" degan fikrni ilgari surgan [5].

Pedagogik soha tadqiqotchilari ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchining ijodkorligiga ta'lim jarayonidagi muhim jihat sifatida qaraydilar.

A.V.Xutorskiyning [9] ilmiy-tadqiqot ishida pedagogik ijodkorlik quyidagicha ta'riflanadi:

- shaxsni va uning mohiyatini tushunishga bo'lgan yondoshuvlardan biri, bunda insonning mohiyati (uch tomonlama intuitiv-kontseptual-emotsional tabiat sifatida uning fikri) ijodiy faoliyat uchun (adabiyotda - ijodiy) ma'naviy, aqliy va hayotiy qobiliyatlarni o'z-o'zini anglash orqali tushuniladi. Ijodkorlikning o'z-o'zini anglashi tashqi dunyoni rivojlantirishga qaratilgan va shaxs o'zini rivojlantirish sub'ekti, uning fikrlash, tanlash va tan olish qobiliyati hamda bilvosita jamiyatni rivojlantirish vazifasini bajaradi;

- g'ayrioddiy g'oyalarni vujudga keltirish, fikrlashning an'anaviy, algoritmik qirralaridan chetga chiqish, muammoli vaziyatlarga yechim topishga imkon beradigan ma'naviy va ijodiy fikrlash qobiliyati;

- original intellektual mahsulotlarni yaratish qobiliyati, shu jumladan pedagogik faoliyatda; bu axborot jamiyati shaxsi yetakchi (asosiy) faoliyatning barcha yosh darajalarida o'zini rivojlantirish sub'ekti sifatida harakat qilganda, yaxlitlik va pedagogik ongning o'zini-o'zi anglashi va individual pedagogik fikrlashning yo'nalishidir.

Ijtimoiy va tarixiy nuqtai nazardan ijodkorlik odamda ma'lum bir vaqtning o'zida sodir bo'ladigan yoki ijtimoiy aloqalarga bog'liq bo'lgan jarayon sifatida, ijodiy mahsulotni baholash mezonlari sifatida namoyon bo'ladi.

Turli adabiyotlarda ijodkorlik:

- g'ayrioddiy g'oyalarni «ishlab chiqarish», an'anaviy chegaralardan uzoqlashish va muammoli vaziyatlarni tezda hal qilishning intellektual qobiliyati sifatida [4];

- «fikrlash, hissiyot, aloqa, individual faoliyat turlarida o'zini namoyon qila oladigan, shaxsni bir butun sifatida va uning alohida tomonlarini, faoliyat

mahsullarini, ularni yaratish jarayonini namoyon eta oladigan qobiliyat” sifatida;

- ijodkorlik psixologik nazariya sifatida ko‘rib chiqiladi.

Umumiy pedagogika fani «ijodkorlik» tushunchasini «shaxsning yangi tushunchalar yaratish va yangi ko‘nikmalarni shakllantirish qobiliyatini aks ettiradigan qobiliyat», ya’ni, ijodiy bo‘lish qobiliyati, «O‘z qobiliyatlarini ishlatishga va rivojlantirishga tayyorlik sifatida», “odamning zarur qidiruv-transformatsion munosabati” sifatida o‘zini izlash-transformatsion faoliyatida namoyon bo‘ladi” deb hisoblaydi.[3] Adabiyotlar tahlili natijasida shaxsning ijodkorligi borasidagi bildirilgan turlicha qarashlar va yondashuvlarga duch keldik. Har qanday yondashuvda ijodkorlikning o‘ziga xos xususiyati ta’kidlanadi. Masalan, muayyan vaziyatdan chiqib ketish, o‘z oldiga maqsad qo‘yish qobiliyati kabi.

Quyida ayrim tadqiqotchi-olimlarning shaxsning ijodiyoti tushunchasi doirasidagi fikrlarini keltirdik.

□ Kamil insonga xos bo‘lgan eng yuksak fazilatlarga ijodkorlik, qobiliyat, ilm-fanga muhabbatdir [5].

□ Pedagog olimlar «shaxsning ijodiyoti» tushunchasi quyidagicha Taraqqiyotga, yangiliklarga ochiqlik hissi; bu tafakkurning yuqori darajasi, uning moslashuvchanligi, murosasizligi va o‘ziga xosligi, faoliyatning yangi sharoitlariga muvofiq harakat usullarini tezda o‘zgartirish qobiliyati [2].

□ Harakatlarning usullarini yangi sharoitga muvofiq optimallashtirishga imkon beradigan shaxsiy qobiliyatlar tizimi (zukkolik, xayolparastlik, tanqidiy fikr, yangi ma’lumotlarga ochiqlik) va harakatlar natijalarini (yangilik, o‘ziga xoslik, yondashuvlarning o‘ziga xosligi) aniqlaydigan bilim, ko‘nikma, e’tiqodlar tizimi, faoliyatni amalga oshirish), shaxsni ijodiy o‘zini o‘zi anglashga va o‘zini rivojlantirishga undash natijasidir [8].

□ Ob’ektiv voqelikning ziddiyatlarini noan’anaviy hal etishga ijtimoiy-psixologik yondoshish [6].

□ Yangisini yaratish jarayonining ustunligi [5].

□ Shaxsning ijodga bo‘lgan munosabatida (o‘rnatish, pozitsiya, yo‘naltirilganlik) ifodalangan yaxlit shaxsiy xususiyat [7].

“Kreativlik” va “ijodkorlik” tushunchalarining ma’lum bir o‘xshashligi va yaqinligiga qaramay, ular bir xil emas. Ushbu tushunchalarni ajratish uchun ijodkorlik psixologiyasi tadqiqotchilari ikkita xususiyatdan foydalanishni tavsiya etadilar: jarayonga asoslangan (ijodkorlikni ko‘rsatish uchun) va sub’ektiv-shartli (kreativlikni ko‘rsatish uchun) Binobarin, ijodkorlik deganda ma’lum bir o‘ziga xos xususiyatga ega va yangisini yaratishga olib keladigan shaxs tomonidan amalga oshiriladigan va ijodkorlik shaxsning ichki potentsiali, manbai bo‘lgan jarayon sifatida tushuniladi.

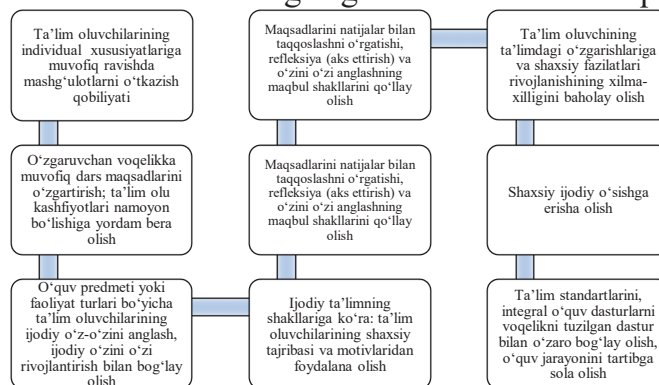
Ijodiy ta’limning mazmuni uch darajada shakllantiriladi: umumiy, nazariy jihatdan ifodalash, o‘quv fani o‘quv materiallari. Ushbu shakllantirish darajalari orasida o‘quv materiallarining ahamiyatiga to‘htalib o‘tamiz.

O‘quv materiali ham didaktik, ham psixologik jihatdan umumiy shaklda, o‘quv materiali normativ ijtimoiy bilimlar va tajribalar tekisligidan ta’lim mazmunini individual ta’lim olishlar tekisligiga o‘tkazishda vositachilik qiladi. Uning maqsadi - har bir ta’lim oluvchi uchun jamoat bilimlari va tajribalarini shakllantirishdir.

Bundan tashqari, u o'qituvchilar va ta'lim oluvchilar faoliyatida, ya'ni muammolarni hal qilish jarayonida hizmat qiladi. An'anaga ko'ra, o'quv materiallari bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirishni ta'minlaydigan tarzda tuzilgan. Biroq, zamonaviy sharoitlar shaxsdan nafaqat bilimlarni o'zlashtirishni, balki uni bilimning bir sohasidan boshqasiga o'tkazish qobiliyatini, fikrlash, bahslashish, o'z nuqtai nazarini isbotlash va farazlarni ilgari surish qobiliyatini talab qiladi.

O'quv tadqiqotlari faoliyati o'quvchiga o'rganishning ilmiy usullari to'g'risida ma'lumot beruvchi vositadir. Ushbu usullarning mavjud elementlarini o'zlashtirgan holda, o'quvchilar mustaqil ravishda yangi bilimlarni olish, izlashni rejalashtirish va yangi bog'liqlik hamda qonuniyatlarni kashf etish ko'nikmalarini egallaydilar. Ilmiy izlanishlardan farqli o'laroq, tadqiqot faoliyatining asosiy maqsadi o'quv ob'ekti to'g'risida yangi bilimlarni olish orqali haqiqatni o'zgartirishga intilishdir. O'quv tadqiqotlari sifat jihatidan yangi qadriyatlarni yaratish orqali o'quvchining o'zini o'zgartirishga qaratilgan.

Ta'limda shaxs ijodkorligining asosiy mezon - bu ta'lim oluvchining shaxsiyatini rivojlantirishdir. Bunda u ta'lim beruvchining kasbiy tayyorgarligi doirasida bir necha ko'rsatkichlarga ega bo'lish vazifasini qo'yadi: (1-rasm)

1-rasm. Shaxs ijodkorligini rivojlantirishda ta'lim beruvchining kasbiy tayyorgarlik sifatleri

Yuqoridagi ko'rsatkichlarning shakllanishi zamonaviy ta'lim beruvchiga darsni ijodiy darajada tashkil etishga imkon beradi.

Ijodiy darajadagi dars ta'lim oluvchilarning ijodiy tafakkurini shakllantirish va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishni ta'minlaydigan o'quv jarayonini tashkil etish shakllaridan biridir. Motivlar va shaxsiy xususiyatlar tizimini shakllantiradi (mustaqillik, o'zini namoyon qilish uchun motivatsiya); umumiy qobiliyatni faol ijodkorlikka aylantiradi. Ushbu dars ta'lim beruvchining butun o'qitish tizimini (mazmuni, maqsadi, vazifalari, fundamental ta'lim ob'ektlari va muammolari, o'quvchilar faoliyati turlari, kutilayotgan natijalar, refleksiya va natijalarni baholash shakllari), shuningdek o'qitishning zamonaviy ta'lim texnologiyalarini (modulli o'qitish texnologiyasi, kreativ o'qitish texnologiyasi), ta'lim oluvchining mustaqil ishlarini tashkil etish (kreativ texnologiyalar, tadqiqot texnologiyalari va boshqalar), ijodiy usullar, uslublar, shakllarni bilishini aks ettiruvchi darsdir.

Shunday qilib, ta'lim oluvchining ijodiy o'zini o'zi rivojlantirishidagi

potensialini ta'lim oluvchining manfaatlarini hisobga olishga imkon beradigan ijodiy darajadagi darsning usullari, shakllari, vositalari va bilimlarda rivojlanadigan imkoniyatlar to'plami sifatida namoyon bo'ldi. Shuni ta'kidlash kerakki, ta'lim beruvchidagi ijodkorlik darajasini oshirishning natijalari ta'lim oluvchilarning hissiy va shaxsiy o'zgarishlarga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Арипджанова А.Р. Развитие креативного потенциала педагогов высших образовательных учреждений в условиях информатизации образования. – Диссертация на соискание уч.степени д.п.н. – Т.: 2017.

2. Глухова А.Ю. Аттестационно-педагогический комплекс развития креативности студентов в процессе профессиональной подготовки: Автореф. канд. пед. наук. – Магнитогорск, 2006. – 26 с.

3. Горбатов Д.С. Умения и навыки: о соотношении содержания этих понятий / Д.С. Горбатов // Педагогика. 1994. – № 2. – С. 15-19.

4. Дуранов М. Е. Педагогика и психология: учеб. пособие / М. Е. Дуранов, Третьякова Т.Н., Т.В. Галкина. – Челябинск: ЮУрГУ, 2000. – 98 с.

5. Ibragimova G.N. Interfaol o'qitish metodlari va texnologiyalari asosida talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish. – ped.f.n. ilmiy darajasini olish uchun yozilgan diss. – Т.: 2017.

6. Кашапова М.М., Киселева Т.Г., Огородова Т.В. Креативность как ключевая компетентность педагога: Монография. Ярославль: ИПК «Индиго», – 2013. – 392 с.

7. Мамыкин И. На пути к креативному обучению: вопросы методологии и методики // Философские традиции и современность. – 2015. – №2(8). – С.97-103.

8. Рындак В.Г. Школа: с веком наравне: монография / В.Г. Рындак. –Оренбург: Изд-во ОГПУ, 2010. – 220 с.

9. Хуторской А.В. Ключевые компетенции. Технология конструирования/ А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – №